

EL LLIBRE *QÜESTIONS DE VIDA*
DE MOIXÉ NATAN, JEU DE TÀRREGA
Estudi preliminar, edició crítica i traducció catalana
d'una col·lecció medieval
de proverbis hebreus

Tesi presentada per JOSEP XAVIER MUNTANÉ I SANTIVERI per a
l'obtenció del títol de doctor en Filologia Semítica

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

CAPÍTOL IV

APROXIMACIÓ A *QÜESTIONS DE VIDA* EN TANT QUE OBRA LITERÀRIA

Al capítol segon recordàvem que, segons la periodització habitual i més comuna de la literatura hebrea medieval, l'obra de Moixé Natan ha de ser inclosa dins del període postclàssic, que alguns també consideren com una etapa de decadència.

Ara bé, les mateixes classificacions literàries que funcionen de manera tan admirable quan es mira des d'una perspectiva volgudament general i distant vers els autors compresos en arcs temporals molt amples, sovint es revelen massa genèriques i vagues quan se'ls vol examinar de més a prop.

Així, doncs, si fóssim coherents amb la classificació esmentada més amunt hauríem de titllar l'escriptor Moixé Natan i la seva obra de

decadents i poc originals. En canvi, quan hom s'hi apropa s'adona que passa justament el contrari i per diversos motius. No només perquè la biografia del nostre autor té tots els elements per a ser qualificada de tot menys d'avorrida, sinó perquè, en el context social del call i de la vila cristiana de Tàrrega, mancats de tradició literària, l'activitat de Moixé Natan com a escriptor i poeta en llengua hebrea i catalana difícilment podia ser percebuda com a obsoleta, ans al contrari, com a puixant i esponerosa. D'altra banda, tot i que Moixé Natan va pouar de textos bíblics, mixnaics i medievals, els proverbis on aquesta influència és més palesa no són simples còpies sinó reelaboracions en què l'autor recrea, corregeix o aplica a altres situacions vitals les idees que ja havien estat encunyades abans d'ell. A més a més, en relació amb les col·leccions de proverbis que corrien a Catalunya durant la primera meitat del segle XIV és més el que Moixé Natan té de collita pròpia que no pas el que comparteix amb elles. No oblidem tampoc que, en relació precisament a aquestes col·leccions de parèmies, la de Moixé Natan destaca per ser una obra d'autor, no un florilegi o una simple traducció. Al davant, doncs, d'aquestes constatacions tan diverses que afaïçonen com a particularment original el recull de *Qüestions de vida*, crec que algú s'ho hauria de pensar dues vegades abans de titllar aquesta obra de decadent.¹

El que sol passar amb la literatura hebrea de la baixa edat mitjana és que bona part de la producció que n'ha romàs encara és una gran desconeguda. I en mancar aquesta visió particular dels autors i de les produccions literàries baixmedievals, preval el tòpic segons el qual

---

¹ En aquesta mateixa línia es pot llegir un judici ben favorable sobre la col·lecció de Moixé Natan a AAVV, *Constitució de l'Associació*, p. 26.

després d'un període d'or (i no hi ha cap dubte que els segles X-XII al-Andalus ho van ser)² en segueix un altre que brilla menys, talment com a la maduresa segueix la vellesa, a la fortalesa la decrepitud o a un període d'expansió un altre de crisi... Des d'una òptica literària s'ha descrit aquesta situació, de manera gairebé poètica, fent notar que la inspiració literària es va enretirar i va cedir el pas a l'artifici literari.

Certament a *Qüestions de vida* hi abunden els artificis i és que la poesia medieval es delectava en aquestes obres d'habilitat i enginy. Però no hi manca tampoc la inspiració. I si alguns dels seus proverbis no assoleixen el nivell d'algunes de les parèmies bíbliques o medievals, també és veritat que se'n troben d'altres que excel·leixen per l'experiència pregona i sagaç que pressuposen de la realitat i per la manera divertida, irònica o sorprenent amb què la formulen, valent-se, és clar, dels artificis i de les convencions a l'ús en aquell moment. Tots els llibres tenen alts i baixos, parts més reeixides i parts que no ho són tant. El de Moixé Natan, tal com passa als llibres sapiencials bíblics o a les obres moralitzants medievals, no n'és cap excepció en aquest sentit.

---

² Veg. ANGEL SÁENZ-BADILLOS, *Literatura hebrea en la España medieval*, Madrid, 1991, pp. 15-164.

1. UNA COL·LECCIÓ DE PROVERBIS RITMATS

En un altre indret d'aquest treball ja ens hem interessat en la natura poètica dels proverbis de Moixé Natan i, fins i tot, n'hem presentat una classificació en funció del metre amb què estan construïts.³ Sobre això últim, per cert, farem bé de notar que el nombre i la disposició dels peus mètrics als versos de *Qüestions de vida* són una mostra quasi completa dels diversos models de metre amb què els escriptors hebreus medievals van escandir els seus poemes des dels inicis mateixos del període d'or.

Ara bé, Moixé Natan no només comparteix amb ells unes estructures mètriques definides i consolidades per una llarga tradició, sinó també bona part dels artificis a què es recorria a l'hora d'obtenir els *amudim* (de עמוד, *amud*, peu mètric) que el metre requeria. I és que la preuada combinació de *tenuot* (de תנועה, *tenuà*, síl·laba llarga [-]) i *iatedot* (de יתד, *iated*, síl·laba «més» llarga [-ו]) amb què s'afaiçonava la major part dels *amudim*, ben sovint s'aconseguia amb l'ajuda inestimable d'hipèrbatons, epífrasis, el·lipsis, polisíndetons.... De fet, alguns *amudim* revelen la forta pressió que les rígides estructures mètriques exercien sobre el poeta, ja que se situen als límits mateixos de la sintaxi hebrea, veritables obres d'enginyeria poètica. Veiem-ne alguns exemples.

---

³ Hem elaborat una classificació dels metres presents a *Qüestions de vida* i dels proverbis que els utilitzen a l'apèndix II del segon capítol.

1.1 HIPÈRBATON

Al segon vers del proverbi [8.4] s'ha interposat el complement indirecte «a tu» (לך, *lekhà*) entre el substantiu que fa de subjecte i l'adjectiu demostratiu que el complementa:

1 שוֹתֵק לְאִישׁ רִיב וּמְצָה / לֹא יִהְיֶה לוֹ לְשִׁמְצָה.

2 עֵצָה לְךָ זֹאת יְעוּצָה: / מְשַׁמֵּעַ וְדוֹמֵה וּמוֹצָה.⁴

Al segon vers del proverbi [17.5] l'oració construïda amb la partícula d'existència «hi ha» (שׁי, *ieix*) mostra una alteració de l'ordre de les paraules explicable des d'un punt de vista mètric:

1 לְלִמּוּד לְנֶפֶשׁ תִּצְאֶהב תּוֹכִיחַ / כִּי הִתְבּוֹנֶה, שְׁמֹשֶׁה, תִּזְרִיחַ.

2 תִּקְנֶה לְמִשְׁכָּל יֵשׁ וְאִם הוֹלֵךְ וְדָל / מֵאִישׁ כָּסִיל שׁוֹנֶה וְהוּא מְצָלִיחַ.⁵

Al primer vers del proverbi [23.5] s'ha anteposat el segon terme de comparació: «com la pols» (כַּעֲפָר, *keafar*) al primer: «riquesa» (הוֹן, *hon*), per motius mètrics:

1 אֹמֵר אֲשֶׁר יִצְבּוֹר כְּעֶפֶר הוֹן / לְאַצּוֹר לְנִשְׂאָרִים בְּמִכְמוֹנָיו.

---

⁴ «Qui no replica a un home de baralla i brega / no es convertirà en el seu objecte de burla. // *Aquest consell t'és aconsellat* (literalment: *Consell a tu aquest és aconsellat*) / Escolta, silenci i pertença».

⁵ «Per a aprendre estima i reprèn l'esperit / a fi que la intel·ligència, que és el teu sol, resplendeixi. // *Hi ha més esperança per a un intel·ligent* (literalment: *Més esperança per a un intel·ligent hi ha*), encara que continuï essent pobre / que per a un home neci que peca i prospera».

2 יבא לריב עמי ונגד: מה / כשרון לאיש כי אם ראות עיניו?⁶

Al primer vers del proverbi [28.3] s'ha fet retrocedir la conjunció copulativa «i» (ו, *vav*) de manera que en comptes de precedir el nom comú «riu» (אובל, *uval*), va al seu darrere, prefixada al nom propi del riu en qüestió, per tal de fer encaixar el vers al metre escollit:

1 אדמה רעשה על זאת ותרגז / וחדקל, פרת, אובל ואולי.⁷

2 בהשתרר אנוש נבל בנבר / ויום ישאל אנוש נדיב לכילי.

Al segon vers del proverbi [58.6] hi ha un seguit de complements directes que han estat anteposats als seus respectius verbs també per qüestions mètriques:

1 תגמול לכל היצור הן וחסדים; לא / תקום ולא תטור בלב ובקשון.

2 שונאך לטעון או אהבה לפרוק, / טרם פרוק אהב שונא טעון ראשון.⁸

---

⁶ «Parla qui acumula *riquesa com la pols* (literalment: *com la pols riquesa*), / qui amassa fortuna en tresors amagats per als qui el sobreviuran. // Vindrà per discutir amb mi i declararà: «Quin / benefici en treu l'home sinó mirar-s'ho?»

⁷ «La terra ha tremolat i s'ha estremit per aquest motiu, / i també el Tigris, l'Eufrates i el riu *Ulai* (literalment: *el riu i Ulai*): // Quan un home innoble senyoreja sobre un home honest, / i el dia que un home generós demanarà a l'avar».

⁸ «Recompensa tota criatura graciosament i benèvola; no / suscitis ni guardis rancúnia en el cor i la llengua. // *Entre a qui t'odia reclamar o a qui t'estima salvar*, / abans salva a qui t'estima *que a qui t'odia reclamar primer*».

1.2 EPÍFRASI

En alguns poemes Moixé Natan aconsegueix quadrar el metre afegint un membre nou a l'enunciat un cop aquest ja s'havia acabat. Al final del primer vers del proverbi [2.1] l'epífrasi la trobem a la forma verbal «delimita» (הגבל, *hagbel*):

1 עֲשֵׂה כָּל מַעֲשֶׂיךָ עִם תְּבוּנָה / וְתַכֵּין מִחֲשָׁבוֹתֶיךָ וְהִגְבַּל.
2 וְתַתֵּן לְבָבְךָ אֶל הַדְּבָרִים / וְעַל הַכֹּל שָׁמַע עֲצָה וְקִבַּל.⁹

Al primer vers del proverbi [11.1] l'epífrasi rau en el substantiu «caritat» (חסד, *khésed*):

1 צְדָקָה יַעֲשֶׂה מִשְׁפִּיל וְחֶסֶד / בְּטָרִם יִחְשֹׁף אֹרֹךְ כְּמוֹתוֹ.
2 וְהוּא יִשָּׂא עֲוֹנוֹתָיו לְקִבְרוֹ / וְהוֹנוּ יַעֲזוֹב לְאַשֶׁר בְּבֵיתוֹ.¹⁰

Al final del segon vers del proverbi [31.3] topem amb una altra epífrasi nominal, la del substantiu «vi» (יין, *iaiin*):

1 אֲנֹשׁ מֵר לֵב מַעֲט יַיִן יִשְׁמַח / וְעַנִּי יִחְשׁוֹב רוּשׁוֹ לְאַיִן.
2 וְאִם אֵין הַצָּרִי נִמְצָה בְּגִלְעָד, / תָּנוּ שִׁכָר לְאִישׁ אוֹבֵד וַיַּיִן.¹¹

---

⁹ «Fes totes les teves obres amb intel·ligència; / consolida i *delimita* els teus pensaments (literalment: consolida els teus pensament i *delimita*). // Posa esment en les paraules / i sobre tot escolta i accepta un consell».

¹⁰ «Que l'intel·ligent faci *justícia i caritat* (literalment: Justícia faci l'intel·ligent i *caritat*) / abans que s'apagui la seva llum amb la seva mort. // Ell s'endurà els seus pecats cap a la seva tomba / i deixarà la seva fortuna a qui hi hagi a casa seva».

¹¹ «Una mica de vi alegrarà l'home amargat / i el pobre tindrà per no-res la seva condició de míser. // Si a Galaad no s'hi troba bàlsam, / doneu *beguda embriagadora i*

1.3 EL·LIPSI

Una altra manera de fer encaixar els versos al metre escollit consisteix en eliminar aquells elements de l'oració que, tot i ser imprescindibles des d'un punt de vista sintàctic, no ho són tant a l'hora de captar el sentit i la presència dels quals és vista com una nosa des d'un punt de vista mètric.

Al *délet* del segon vers del proverbi [1.2] l'el·lipsi és de caire preposicional: no hi ha cap preposició que marqui el complement indirecte (cosa que al *soguer*, en canvi, no ocorre); mentre que al *soguer* l'el·lipsi és verbal (d'una arrel verbal testimoniada al primer hemistiqui, «deixarà en herència»: ינחיל, *iankhil*):

1 מִנְשֵׂה נָתַן לֵב מִדְּעִי / לְבַחֵר מֵהוֹן דְּבָרֵי חֶכְמָה.

2 מֵאוֹצְרוֹתָיו יִנְחִיל בְּנָיו / וְלִמְבִין, דַּעַת וּמְזִימָה.¹²

Al segon vers del proverbi [1.8] s'el·lideix la marca d'objecte directe determinat (את, *et*) al davant de «la seva ànima» (נפשו, *nafxó*):

1 לְשׂוֹא שָׂקָד שׁוֹמֵר וְאִישׁ שְׂתִתְחַכֵּם / לְאַחַר שְׁעָבֵר בְּדָבָר שְׁנִכְנֹשֶׁל.

---

vi a l'home descoratjat (literalment: doneu beguda embriagadora a l'home descoratjat *i vi*)».

¹² «Moixé n'ha tant posat d'esment en la ciència / que preferí a fortuna paraules de saviesa. // Dels seus tresors deixarà en herència *als* seus fills, / i a l'intel·ligent [*deixarà en herència*], coneixement i prudència».

2 וַיִּקְרָא חָכָם אֶנוּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ / בְּטָרֵם יִכְשֵׁל וַיִּכְהוּ בַשָּׂל.¹³

Al *délet* del segon vers del proverbi [8.7] hi manca la conjunció temporal «quan» (כֹּאשֶׁר, *kaaixer*) que sí apareix al *soguer* del mateix vers:

1 אָמַרְי שְׁמַע, מְשֻׁפֵּיל, שְׁבוּל תּוֹצְאוֹת חַיִּים; / אֲאַלֶּף לָךְ וְאַהֲרָה, בְּנִי, אֲאַלֶּף אָמוֹן.

2 חֶסֶם פֶּה וּמְדַבֵּר לָךְ יֵאמְרוּ כִּילִי, / אֲצוֹר אֶת לְשׁוֹנְךָ פֶּאֶשֶׁר תִּאֲצוֹר מִמּוֹן.¹⁴

Al primer vers del proverbi [26.3] s'ha el·ludit la conjunció copulativa que s'espera entre el penúltim i últim membres de la llista de participis amb què acaba el vers:

1 כֹּל אִישׁ דִּבְרוּ יִחְלַל / נָגַשׁ, מְדַכֶּה, מְעַנֶּה.

2 לֹא עוֹד דִּבְרָךְ תִּשְׁנֶה, / לֹא אַחֲרֵי כֵן מְגַנֶּה.¹⁵

1.4 POLISÍNDETON

La presència reiterada de la conjunció copulativa al proverbi [20.1], unes vegades emprada correctament i unes altres no, s'explica només per raons mètriques:

---

¹³ «En va vetlla un guarda i qui se les dóna de savi / després que ha caigut en allò amb què va ensopegar. // En canvi s'anomenarà savi l'home que guarda *la seva ànima* / de tal manera que, abans d'ensopegar, ja li corregeix la falta».

¹⁴ «Les meves paraules escolta, intel·ligent, camina amb *Qüestions de vida*; / amb elles t'instruiré i seré, fill meu, un preceptor vora teu. // Emmordassa boca i paraula [*quan*] et diguin «avar», / reserva la teva llengua quan acumulis riquesa».

¹⁵ «Tot home que es desdigni de la seva paraula / serà abatut, aixafat [*i*] humiliat. // No canviïs mai la teva paraula / si no vols que se't critiqui a continuació».

- 1 פְּקוּדַי נְעִים נְדִים בְּכֶסֶף וּבְגָדִים, / תְּהִלַּל נְכֻבָּדִים וּפְחוּת וּסְגָנִים.
2 וַיִּתֵּר הָעַמִּים פְּקוּדַי בְּהִיּוֹת תָּמִים / וּבְנִתִינַת שְׁלוֹם וְהִסְבַּרְת פָּנִים.¹⁶

De manera semblant ocorre en les enunciacions dels versos segon i tercer del proverbi [3.4]:

- 1 פְּרָסוּם גְּמִילוֹת חֲסִדֵי הַשֵּׁם, / יִשְׂרוּ וּמְפַעְלֵיו שָׁמַע וְאַזּוֹן:
2 הַמּוֹר וְהָאוֹדָם וּבְרָקָת / אִם יִקְרוּ, לֹא תִמָּצְאוּ רְזוּן!
3 אֵף זֹל מְאֹד גָּדוֹל בְּהַכְרַחֵי: / אִיר וְהַמִּים וְהַמְזוֹן.¹⁷

A diferència dels casos anteriors, el segon vers del proverbi [23.4] ofereix un cas extrem de polisíndeton:

- 1 בְּתַבֵּל אֲדָנִים לְהוֹנֵם וּמְהֵם / עֲבָדִים לְכֶסֶף וְלַמְשׁוֹל עֲלֵיהֶם.
2 וְאַרְא וְאַבִּין וְאַבִּיט וְאַפִּיר / וְרַבִּים עֲמִלִים לְבַעֲלֵי נַשְׂיָהֶם.¹⁸

---

¹⁶ «Assisteix els vagabunds errants amb diner i vestits, / lloa els poderosos, els governants i els magistrats (literalment: lloa els poderosos i els governants i els magistrats). // Amb la resta de les persones sigues cabal, / saluda'ls i fes-los bona cara (literalment: i saluda'ls i fes-los bona cara)».

¹⁷ «Proclamació dels favors de Déu, / la seva rectitud d'obra escolta i atén. // La mirra, la cornalina i el beril (literalment: la mirra i la cornalina i el beril), / si en són de preciosos! No hi trobareu defecte! // Però gran minúcia són comparats amb el que és necessari: / l'aire, l'aigua i l'aliment (literalment: l'aire i l'aigua i l'aliment)».

¹⁸ «En el món les fortunes tenen amo, però d'aquests n'hi ha / que són servents del seu diner, que comanda sobre seu. // Veuré i comprendré, contemplaré i entendre, (literalment: I veuré i comprendré i contemplaré i entendre) / que són moltes les fatigues pels creditors (literalment: i moltes són les fatigues pels creditors)».

De tota manera i més enllà d'aquests exemples concrets, s'ha d'admetre que el text sencer dels proverbis fa un ús intens de la conjunció copulativa *vav*, tal com s'ha posat ben de manifest quan, en la nostra edició crítica del text, hi hem introduït els nostres signes convencionals de puntuació: on nosaltres tendim a posar comes, el poeta medieval hi escriu *vavs*, buides, òbviament, de la seva natura conjuntiva però molt útils des d'un punt de vista mètric.

1.5 FORMES INAPROPIADES

La necessitat d'encabir les paraules d'un vers dins dels peus mètrics corresponents provoca de tant en tant construccions gramaticals i sintàctiques, com a mínim, sorprenents.

Quant a la morfologia verbal crida l'atenció l'el·lisió, en més d'una ocasió, de la *lamed* que sol precedir l'infinitiu construït, veg. per exemple l'«adquirir» (קָנֹת, *qenot*) del proverbí [6.4], el «pujar» (עָלוֹת, *alot*) del [21.3] o el «fer» (עָשׂוֹת, *assot*) del [23.3]. O l'ús de formes verbals emfàtiques, com les dels imperatius «abaixa» (רָדֵה, *redà*) i «enlaira» (רִמֵּה, *rumà*) del proverbí [6.4], tot just esmentat, justificades per exigències del metre, no perquè el context les demani, ja que la resta d'imperatius que trobem al poema són totalment normals.

Potser la morfologia més sorprenent és aquella en què, per indicar precisament la pertinença d'una síl·laba o d'una paraula a un peu mètric determinat, se la separa gràficament i contra totes les lleis de la gramàtica hebrea de la síl·laba o de la paraula a la qual havia d'anar unida. A

Qüestions de vida això passa diverses vegades amb les preposicions «amb» (א, *be*) i «des de» (מִן, *min*), veg. els proverbis [6.3] || [20.3] || [20.7] || [22.1]: 2^{e-e} || [40.2]; amb l'article, veg. el proverbí [42.2]: 2^a i, fins i tot, al bell mig d'un mot, veg. el proverbí [13.1].

2. UNA COL·LECCIÓ DE PROVERBIS RIMATS

Quan hem fet la presentació i descripció de l'exordi poètic de *Qüestions de vida* ja hem indicat que malgrat no haver-hi cap metre, l'autor feia rimar cadascuna de les unitats que havia encastat en aquest mosaic: apareiant-les, com a mínim, i conformant una successió de rimes que és diversa per a cada apareiat (encara que hi ha apareiats distribuïts al llarg de l'exordi, mai a tocar l'un de l'altre, que comparteixen la mateixa rima) i que no segueix cap model prefixat.

En la major part dels casos la darrera síl·laba d'una unitat (*c-v-c* o bé *c-v*) és la que rima amb la de la unitat següent; quan una de les paraules finals és monosíl·laba la rima s'adequa a la seva estructura específica (ja sigui *c-v-c* o bé *c-v*); veg. a tall d'exemple: 1, 24-25 (*c-v-c*); 2, 9-10 (*c-v*); 3, 7-8 (*c-v-c*); 4, 26-27 (*c-v*); 6, 5-6 (*c-v-c*); 13, 1-2 (*c-v*).

De vegades són les dues últimes síl·labes les que rimen: així ocorre en mots amb número dual¹⁹ (veg. 1, 26-27; 3, 13-14; 5, 31-32; 7,15-16; 10, 9-10 i l'enfilall de sentències de 12, 1-6) o en mots corrents, com ara: 1, 32-33 (*c-v/c-v-c*); 3, 37-38; 6, 3-4 (*c-v/c-v*).

També hi ha un bon nombre de casos en què la rima s'inicia ja amb la vocal de la penúltima síl·laba, veg. a tall d'exemple: 3, 39-40 (*v/c-v-c*); 4, 7-8 (*v/c-v*); 5, 65-66 (*v-c/c-v-c*); 6, 17-18 (*v-c/c-v-c*); 7, 3-4 (*v/c-v*).

---

¹⁹ La forma dual, en poesia, tant pot computar per una síl·laba (diftong) com per dues en funció del que sigui necessari. Com que l'exordi no ha de donar comptes de cap metre, preferim mantenir les dues síl·labes pròpies del dual.

Segons com es miri, la sèrie de versos de 5, 71-73 tant sembla estar unida per una rima comuna que inclouria la vocal i la darrera consonant de l'última síl·laba (*c-v-c*) com, ja només entre 5, 72-73, per una rima que comprendria la darrera síl·laba sencera (*c-v-c*); en les dues ocasions i amb una certa dosi d'enginy s'aconsegueix rimar amb el *queré* del nom diví que, per respecte, només apareix parcialment escrit: *nearai* (נערי) / *zeqanai* (זקני) / *Adonai* (ה').

Algunes rimes estan basades en termes que, tot i escriure's de manera lleugerament diferent, l'oida els percebia com a iguals o molt semblants; descobrim aquests homòfons a: 5, 57-58 *makhsehu* / *mikhsehu* (מכסהו / מחסהו); 5, 61-62 *késef* / *qétsef* (קסף / קסף); 13, 24-25 *lo* / *lo* (לו / לא). En altres ocasions l'homofonia es limita a la rima, veg. per exemple 5, 7-8 *kaas* / *iaas* (כעס / יעש); 5, 9-10 *susim* / *ratsim* (רצים / סוסים); 6, 25-26 *khoh* / *ierekho* (כה / יריכו); 13, 47-48 *mikhtav* / *tav* (תו / מכתב).

Bona part d'aquests models de rima els trobem, semblants o idèntics, en els proverbis, només que allí l'escenari imposat pel metre ha fet possible una major combinacions de rimes. El tipus de rima més freqüent és, per raons òbvies, el més senzill, el que s'articula només a partir dels *soguerim* o rima externa.²⁰ De tota manera, una tercera part del total dels proverbis de *Qüestions de vida* també té en compte la rima dels *delatot* o rima interna.

---

²⁰ Sempre que ens referirem a la rima externa emprarem lletres escrites amb majúscula, mentre que la rima interna la indicarem amb lletres minúscules.

A continuació proposem una classificació de les diverses combinacions possibles d'ambdues rimes presents a la col·lecció de proverbis de Moixé Natan:

TIPUS DE RIMA	PROVERBIS QUE ADOPTEN AQUEST TIPUS DE RIMA ²¹
aAaA	[0] [1.6] [7.1] [8.4] [11.3 <i>h</i>] [11.6] [12.4 <i>h</i>] [15.4] [25.2] [25.13] [30.2] [34.4 <i>h</i>] [35.1] [41.1] [44.3 <i>h</i>] [47.2] [49.3] [50.6] [52.4] [53.4] [53.6] [55.1] [55.2] [55.6] [56.2] [58.4]
aAbA	[1.2] [2.3 <i>h</i>] [5.2] [5.4 <i>h</i>] [10.9] [11.2] [11.5] [14.1 <i>h</i>] [14.2] [15.5 <i>h</i>] [17.5] [20.4] [23.3] [23.4] [30.3] [30.4] [32.3] [33.5] [38.1] [39.1] [39.8] [39.10] [39.11] [42.3 <i>h</i>] [46.1] [46.3 <i>h</i>] [46.3] [46.4 <i>h</i>] [47.6 <i>h</i>] [47.11] [50.2] [52.2] [53.5] [54.1] [56.2]
aBaB	[1.5] [1.11 <i>h</i>] [3.3 <i>h</i>] [5.1 <i>h</i>] [6.4] [13.1] [17.2] [23.1 <i>h</i>] [39.4 <i>h</i>] [47.2 <i>h</i>] [49.4] [55.4] [58.9]
aBbB	[2.4] [8.5] [11.4] [25.12] [26.3] [29.1] [29.2 <i>h</i>] [33.3] [34.6] [41.3] [47.4] [49.2] [51.4 <i>h</i>] [56.3 <i>h</i>]
aBbbbB	[1.1]

²¹ L'abreviatura que hem afegit al darrere d'alguns proverbis: *h*, indica que la rima s'articula a través de sons homòfons.

aBcB o AA	<p>[1.1] [1.2] [1.4] [1.7] [1.8] [1.9] [1.10] [1.12] [2.1] [2.2] [2.5] [3.1] [3.2] [4.1] [4.2] [4.3] [4.4] [5.3] [6.1] [6.2 <i>h</i>] [6.3] [6.5] [7.2] [7.3] [8.1] [8.2] [8.3] [8.6] [8.7] [8.8] [9.1] [9.2] [9.3] [9.4] [9.5] [10.1] [10.2 <i>h</i>] [10.3] [10.4] [10.5] [10.6] [10.7] [10.8] [10.9] [10.10] [11.1] [12.2] [12.3] [13.2] [13.3] [13.4 <i>h</i>] [14.3] [14.4] [15.1] [15.3] [16.1] [16.2] [16.3] [16.4] [17.1] [17.3] [17.4] [18.1 <i>h</i>] [18.2] [18.3] [18.4] [18.5] [18.6] [18.7] [19.1] [19.2] [19.3] [19.4] [19.5] [19.6] [20.1] [20.2] [20.5] [20.6 <i>h</i>] [21.1] [21.3] [21.4] [21.5] [22.1] [22.2] [22.3] [23.2] [23.5] [23.6 <i>h</i>] [24.1] [24.2] [24.3] [25.1] [25.3] [25.4] [25.5] [25.6] [25.8] [25.9] [25.10] [25.11] [25.15] [26.1] [26.2] [27.1] [27.2 <i>h</i>] [27.3] [27.4] [28.1] [28.2] [28.3] [28.4] [29.3] [30.1] [30.5] [31.1] [31.3 <i>h</i>] [32.1] [32.2] [32.4] [32.5] [32.6] [32.7] [33.1] [33.2] [33.4] [34.1] [34.2] [34.3] [35.1] [35.2] [35.3] [36.1] [36.2] [36.3] [36.4] [36.5 <i>h</i>] [37.1] [37.2] [37.3] [38.2] [38.3] [38.4] [39.3] [39.5] [39.7] [39.9] [40.1] [40.2] [40.3 <i>h</i>] [40.4 <i>h</i>] [41.2] [42.1] [42.2] [42.4 <i>h</i>] [43.2] [43.3] [43.4] [44.1] [44.2] [45.1] [45.2] [46.2] [47.1] [47.3] [47.4] [47.5] [47.7] [47.8] [47.9] [47.10] [47.12] [48.1] [48.2] [48.3] [48.4] [49.1 <i>h</i>] [49.5] [49.6] [50.1] [50.3] [50.4] [50.5] [51.1] [51.2] [51.3] [52.1] [52.3] [53.1] [53.2] [53.3] [54.1] [54.2] [54.3] [55.3] [55.5] [55.6] [56.1 <i>h</i>] [56.4] [56.5] [56.6]</p>
------------------	---

	[56.7] [56.1] [56.3] [57.1] [57.2] [57.3] [57.4] [57.5] [58.1] [58.2] [58.3] [58.5] [58.6] [58.7] [58.8]
aaaBcccB	[20.7] [34.5]
aaaBccdB	[1.3] [39.6]
aabBccdB	[15.2]
aBcBdB o AAA	[3.4] [12.1] [25.7] [31.2] [42.1]
aAaAbAaA	[47.3]
aBbBbBbB	[39.2]
aBcBdBbB	[25.14]
aBcBdBdB o AAAA	[20.3] [54.4]
aBcBdBdB o AABA	[21.2]
aBbBcBdBdB	[43.1]

En un bon nombre de casos, els finals dels *delatot* es connecten parcialment (a través només de la vocal: *cɥ*,²² o de la vocal i consonant

---

²² Postulem aquesta connexió, malgrat que en hebreu la vocal necessita anar acompanyada d'una consonant per formar rima, com una influència de la rima assonant medieval que trobem en l'àmbit provençal i català i amb la qual Moixé Natan devia estar familiaritzat.

final: *cvc*) ja sigui entre ells mateixos (exemple del proverbi [38.3]), ja sigui amb la rima externa (un sol *délet*, veg. proverbis [58.3] i [19.5]; els dos *delatot*, veg. proverbi [39.8]). La imatge i la sensació de cohesió que proporciona aquest tipus de rima interna són intensos, tal com es pot comprovar en els exemples indicats i que ara reproduïm:

[38.3]

1 דְמוֹת אָדָם, בְּבִקְשָׁת זְמַנּוֹ, / לְצַמֵּא עֵת מְצוּא מַיִם מְלוּחִים:
2 וְעַת יוֹסִיף שְׁתוֹת יוֹסִיף צָמְאוֹ, / כְּאִישׁ יִמּוֹץ בְּפִיו נֹאדוֹת נְפוּחִים.

[58.3]

1 מָאָד אֶתְמַה בְּאָדָם, כִּי יִשׁוּבַח / בְּשָׂאִין בּוֹ, וְאִיךְ יִגִּיל וְיִשְׂמַח;
2 וְאִיךְ יֵאָנֵף אָנוּשׁ, אִם גְּדַפוּהוּ / בְּשָׂאִין בּוֹ, וְיִוְרֶה חֵץ וְרוּמַח.

[19.5]

1 אֲנִי קוֹרָא מְשַׁחֵת לְשׁוֹנָא תּוֹכַחַת / וּמִתְחַבֵּר נִשְׁמַע וְאֵף מִן קְמִינּוּ.
2 אֲנִי מִתְחַזֵּיק טוֹבָה לְזֶר יוֹכִיחַנּוּ / וְיָבִיא אֵלֵינוּ תְשׁוּרַת מוּמִינּוּ.

[39.8]

1 הִזְהָרוּ, אַחֵי, וְסוּד תַּעֲרִימוּ, / יָמִים לְאִישׁ רְשָׁת וּפַח יִקְיִמוּ.
2 אֶרֶץ וְתַבֵּל קוּץ וְדַרְדַּר נִמְלֵאוּ, / לָכֵן פָּנוּ אֶן רַגְלְכֶם תִּשְׂיִמוּ.

Si la cesura implica, en un bon nombre de casos, la possibilitat d'enriquir el poema amb una rima interna, en més d'una ocasió hem constatat que hi ha un tipus de cesura que està íntimament relacionada amb el metre emprat pel poeta: la rima interna, en aquests casos,

acompanya i complementa amb la seva sonoritat la cadència rítmica que marquen els peus mètrics. Així es pot veure als proverbis que segueixen:

[1.3]

- 1 גִּשְׁהָ אֵל דָּל אֶל־פִּי, / קָחָה נֶפֶת צוֹפִי / וּמָכַל אִמְרֵי פִי / כָּתַב לָךְ גִּלְיוֹן.
- 2 בִּתְבִיל רְאִיתִי / וְכָל זֶה נִסִּיתִי / וְלֹא תִמָּצָא חָכְם / כִּבְעֵל נִסְיוֹן

[15.2]

- 1 אֲשֶׁר לֹא־לִי יִישָׁר / בְּעֵינַיִךְ יִכְיֶשֶׁר, / וְנִפְיָן אִו בָּתֵּר, / אֲמֹר כִּי טוֹב פֶּתֵר.
- 2 וְאֵל תִּרְדּוּף דְּבָר / אֲשֶׁר חָלַף עֵבֶר, / וְתִשְׁמֹר הַנְּשֹׂאֵר / וְתִחְיֶה בְּנוֹמֵר.

[20.7]

- 1 גִּדְלַתְךָ תִּגְדֵּל / וְתִחְיֶה לָךְ מִגְדֵּל / בְּתַת הוֹנֵךְ לְדָל / וְכִכְבֵּד עֲשִׂירֵיהֶם.
- 2 וּמִתְנַה רִבְּהָ / לְהוֹסִיף שֵׁם סִבְּהָ / וְתִמְשׁוּל בְּעַם פִּי / הַטְּבֹךְ לְקֶהֱם.

3. EL PARAL·LELISME A *QÜESTIONS DE VIDA*

En la poesia hebrea medieval, tant si és d'inspiració bíblica com si no ho és, el paral·lelisme és el medi primigeni des del qual la ment del poeta ordena i entén el món i expressa el seu pensament. El paral·lelisme afecta tots els nivells de la llengua: el morfològic, el sintàctic i el semàntic, i encara que podem trobar exemples per a cadascun d'aquests nivells per separat, hem d'entendre que era una estructura complexa que funcionava com un tot orgànic. Sovint un paral·lelisme morfològic està a la base d'un paral·lelisme de tipus sintàctic i ambdós miraran de dur les paraules i les oracions implicades a un nivell de significat específic.

De tota manera, aquí presentaré alguns exemples, només uns pocs, de l'ús gairebé constant que Moixé Natan fa del paral·lelisme, bo i procurant de classificar-los segons els tres nivells esmentats prèviament.

3.1 PARAL·LELISME DE TIPUS MORFOLÒGIC²³

Al proverbi [1.12] el paral·lelisme és nominal i gira al voltant del subjecte principal, expressat al primer vers amb un nom comú, «savis» (חַכְמִים, *khakhamim*) i, al segon vers, amb un pronom personal, «ells» (הֵם, *hem*):

1 חַכְמִים הֵם לְשׁוֹמְעֵיהֶם / כְּמוֹ הָאוֹר לְעֵינָיִם.

2 וְהֵם נִרְאִים עָלֵי אֶרֶץ / כְּכּוֹכְבִים בְּשָׁמַיִם.²⁴

---

²³ Veg. ADELE BERLIN, *The Dynamics of Biblical Parallelism*, Bloomington & Indianàpolis, 1985, pp. 33-53.

²⁴ «Els savis són per als qui els escolten / com la llum per als ulls. // I ells es mostren sobre la terra / com les estrelles en el cel».

De manera semblant, al proverbi [55.1] l'«home» (אִישׁ, *ix*) del *soguer* del primer vers és substituït pel pronom personal «ell» (הוּא, *hu*) que obre el segon vers:

1 גְּאוֹת, הֲלֹא יִשְׁפִּיל לְרוֹכֵב עַל תְּלִי? / אִישׁ יִחְשׂוֹק בּוֹ יִחְשׂוֹק שַׁחַת בְּלִי.

2 הוּא יִחְרִיב בֵּית וַיִּשְׁחִית הַכְּלִי. / רֹאשׁוֹן לְכֹל עֲצָב וְהוּא רֹאשׁ לְחֶלְי.²⁵

En canvi, al proverbi [1.8] el paral·lelisme és verbal; mentre els *delatot* repeteixen la forma de participi *qal*: שׂוֹמֵר (*xomer*, «el qui guarda»), els *soguerim* ofereixen un contrast de temps verbal entre el perfet *nifal* del primer vers: נִכְשַׁל (*nikhshal*, «ell va ensopegar») i l'imperfet *nifal* del segon vers: יִכְשַׁל (*icaxel*, «ell ensopegarà»):

1 לִשְׂוֹא שָׂקֵד שׂוֹמֵר וְאִישׁ שְׂיִתְחַכֵּם / לְאַחַר שְׁעֵבֵר בְּדָבָר שְׂנִכְשַׁל.

2 וַיִּקְרָא חָכָם אֶנּוּשׁ שׂוֹמֵר נִפְשׁוֹ / בְּטָרָם יִכְשַׁל וַיִּכְהוּ בִשְׁל.²⁶

Als *soguerim* del proverbi [7.3] el contrast de les formes de l'imperfet *qal* de l'arrel ירא («témer») es limita al nombre:

1 יְקוּתִיאל אֲשָׁרִיו בְּיוֹם הַסְּתִיר פָּנָיו / וַיִּרְא מֵהַבַּיִט בְּסוּרוֹ לְמִרְאָה.

---

²⁵ «L'altivesa no abatrà qui cavalca sobre la constel·lació del Drac? / L'home que es paga de si mateix estima una fossa corrupta. // Ell assolarà la seva casa i destruirà el forniment. / De tot sofriment *ell* serà el primer i dels mals, el capdavanter».

²⁶ «En va *vetlla* un guarda i qui se les dóna de savi / després que ha caigut en allò amb què va *ensopegar*. // En canvi s'anomenarà savi l'home que *guarda* la seva anima / de tal manera que, abans d'*ensopegar*, ja li corregeix la falta».

2 וְזָכָה לְשִׁלְשָׁה אֲשֶׁר קָרַן עֹרֹו / וַיִּדְאוּ מִגִּשְׁתּוֹ וּמִרְאֵה אֵל רְאָה.²⁷

Al *délet* del segon vers del proverbi [10.6] el paral·lelisme morfològic combina formes nominals i verbals: l'arrel verbal שפך («vessar») i el substantiu דם (*dam*, «sang»), variant el temps verbal en el primer i la determinació en el segon:

1 אֵל נָא תִרְצַח כִּי קוֹל הַדָּם / מִן הָאֲדָמָה צוֹעֵק עֹרֵג.

2 שׂוֹפֵךְ דָּם, דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ; / הוֹרֵג הַנֶּפֶשׁ, יִהָרֵג.²⁸

De caire mixte és també el paral·lelisme present al *soguer* del segon vers del proverbi [10.8], que combina l'arrel verbal לקח («agafar»), canviant-ne la persona, amb les partícules d'existència / inexistència: אֵין / ישׁ:

1 מֵאֵס עֵשֶׂק גָּזַל וְלִגְנוֹב לֹא תִתְאוּ / וְאֲשֶׁרֵי הַגָּבֵר מִיִּשְׂרָאֵל מֵעַגְלוּ.

2 וְרִאִיתִי אָדָם אֲשֶׁר כָּרְתוּ יָדוֹ: / וְלִקַּח שְׂאִין לוֹ וְלִקְחוּ שְׂיִישׁ לוֹ.²⁹

De manera semblant, al segon vers del proverbi [21.3] l'arrel verbal נטע («procurar») es conjuga amb la mateixa persona però amb

---

²⁷ «Jecutiel, benaurat ell el dia que va ocultar el seu rostre / i va *témer* d'esguardar, quan es va apropar a la visió. // Va ser innocent les tres vegades que va resplendir la seva pell, / ja que *van témer* d'apropar-se i l'aspecte de Déu mirar».

²⁸ «No vulguis assassinar, perquè la veu de la sang / des de la terra clama implorant. // Qui vessa sang, la seva sang serà vessada; / qui mata un home, serà mort».

²⁹ «Refusa la rapinya del furt i robar no desitgis. / Benaurat l'home que redreça la seva conducta. // He vist un home a qui van tallar la seva mà; / va prendre el que no tenia i li van prendre el que tenia».

nombre diferent; l'arrel verbal אכל («menjar») canvia de temps i persona, i s'utilitzen els termes correlatius pares / fills: אבות / בנים:

1 אָכִין בְּכֹל כְּחַי כְּאִישׁ יְהִיָּה / לְעַד כְּבוֹד בֵּיתִי וְקִנְיָנִי.

2 נִטְעַנּוּ אָבוֹתַי שְׂאֵנֵי אוֹכֵל, / אֲשֶׁע אֲנִי שְׂיֹאכְלוּ בְּנֵי.³⁰

3.2 PARAL·LELISME DE TIPUS SINTÀCTIC³¹

Al *délet* del segon vers del proverbi [1.1] trobem un model d'oració nominal que es reproduceix, amb només una lleu variació proposicional, al *soguer*:

1 מְשֻׁכֵּיל, שָׁמַע הַיּוֹם בֵּינּוֹת נְגִינּוֹתַי, / נְאֻמֵּי תִקְרַב נָא אֶצֶל לְבָבְךָ.

2 בָּהֶם רְכוּשֶׁךָ; / שְׁקוּי לְעֶצְמֶךָ. / מִהֶם זִהְבְּךָ; / צִדְקַ לְרַגְלֶךָ.³²

De manera semblant, l'estructura de l'oració d'imperatiu del *délet* del segon vers del proverbi [6.4] es reproduceix de manera idèntica al *soguer*:

1 נִפְשֶׁךָ בְּמוֹסְרֵי חֻכְמִים הַגְּבִיל, / מִדּוֹת מְאֻשָּׁרוֹת קְנוֹת הַשְּׂתַדֵּל.

---

³⁰ «Garantiré amb totes les meves forces que un home visqui / per sempre respectat a casa meva i a les meves propietats. // *Van procurar* els meus pares que jo mengés, / *procuraré* jo que mengin els meus fills».

³¹ A. BERLIN, *Dynamics*, pp. 53-63.

³² «Assenyat, escolta avui les meves cople enginyoses, / la meva parla vulgues apropar cap al teu cor. // *En elles, els teus béns; la força per als teus ossos.* / *D'elles, el teu or; la justícia per al teu capteniment*».

2 רָדָה וְהִשְׁפִּיל בְּלִי הַתְּנַבֵּל, / רוּמָה וְהִסְתַּלְּסַל בְּלִי הַתְּנַגֵּדֵל.³³

Al proverbi [1.4] les oracions d'imperatiu estan expressades en forma positiva al primer vers i en forma negativa al segon:

1 דְּרוֹשׁ חֲכָמָה עַל כָּל וְתַבְּנֶה לָךְ בַּיִת / וּבַתְּבוּנָה מְלֵא חֲדָרִים אוּ הֵיכָל.
2 וְאַל תִּמְאַמֵּן דְּבָר לְהֶאֱמִין אֵין רְאוּי / וְאַל תְּדַרְוֶשׁ דְּבָר לְהִשְׁיֵג לֹא תוּכָל.³⁴

Al proverbi [1.6] hi ha una alternança d'oracions negatives i assertives: l'oració negativa del *délet* del primer vers contrasta amb el seu paral·lel en positiu del *soguer* del mateix vers i està relacionada quiàsticament amb la pregunta retòrica negativa del *soguer* del segon vers; d'altra banda, l'oració assertiva del *délet* del segon vers contrasta amb la segona part del vers, interrogativa i formalment negativa, i també està vinculada quiàsticament amb el *soguer* del primer vers, afirmatiu:

1 בְּלֹא דַעַת אָנוּשׁ יִשְׁכּוֹן חֲרָרִים / וְעַם חֲכָמָה יִמְלֵא הוֹן חֲדָרִים.
2 וְאִישׁ יִחַשׁוּב וְיִשְׁקוּל הַדְּבָרִים, / הֲלֹא יִשְׁכִּיל וְיִבִּין הַסִּתְרִים?³⁵

---

³³ «El teu esperit als ensenyaments dels savis conforma, / normes autèntiques esforça't a adquirir. // *Inclina't i abaixa't sense envilir-te, / aixeca't i enorgulleix-te sense vantar-te*».

³⁴ «Cerca saviesa sobre tot i et construiràs una casa / i gràcies a la intel·ligència omple les estances o palau. // No creguis res que de creure no sigui digne, / ni cerquis res que aconseguir no puguis».

³⁵ «Sense coneixement l'home habitarà en terra xardorosa, / però amb saviesa omplirà de riquesa les estances. // Un home que considera i sospesa els esdeveniments, / que no entendreà i comprendreà les coses amagades?»

Una forma verbal idèntica per als quatre hemistiquis: יִשְׁמְרוּ (ixmerú; «guardaran»), amb una discreta i elegant variació de persona al *soguer* del segon vers, juntament amb una estructura oracional escrupulosament respectada al llarg del poema (S-V-CD), confereixen un to peculiar al proverbi [32.7] que relaciona realitats diverses amb una mateixa idea:

1 מִדּוֹת הַגִּבּוֹרִים יִשְׁמְרוּ אִשָּׁה; / חוֹמוֹת בְּצוּרוֹת יִשְׁמְרוּ קִרְיָה;
2 צֶדֶק וּמִשְׁפָּט יִשְׁמְרוּ עֶשֶׂר; / וּדְבַר אֱמֶת יִשְׁמֹר לְכֹל בְּרִיָּה.³⁶

Al proverbi [1.1] el paral·lelisme sintàctic, bastit a partir de la repetició, a cada hemistiqui, d'una oració condicional completa,³⁷ es veu reforçat per l'estreta relació que s'estableix entre els elements que figuren a les apòdosis i els que apareixen a la pròtasi següent (que són una repetició o un sinònim d'aquells). En aquest cas, el paral·lelisme sintàctic i semàntic, es converteix en la bastida d'una lògica clarament progressiva que, en últim terme, permet sintetitzar el proverbi sencer bo i recollint només la primera pròtasi i l'última apòdosi: *Si t'instrueixes [...] no erraràs el teu camí*, mentre que la resta del poema explicita les raons amb què es fonamenta aquesta afirmació:

---

³⁶ «Les normes decoroses *guardaran* una dona; / els murs fortificats *guardaran* una ciutat; // justícia i llei *guardaran* la riquesa; / la paraula veritable *guardarà* tota criatura».

³⁷ Encara que amb lleus variants, com ara: el complement directe anteposat al verb de la pròtasi del *délet* del segon vers o el caire negatiu de l'apòdosi del *soguer* del segon vers.

- 1 **אם** תשפיל, אז תטיב לראות; / **אם** תחזוה, בך תפיר ערפך;
2 **אם** חזין ערפך תפיר, תחכם; / **אם** תחכם, לא תתעה דרפך.³⁸

3.3 PARAL·LELISME DE TIPUS SEMÀNTIC³⁹

L'aspecte semàntic del paral·lelisme rau precisament en l'ampliació de significat implícita en l'ús de sinònims, antònims o en la simple repetició del mateix terme, tenint en compte que l'equivalència morfològica i sintàctica promou l'equivalència semàntica.

Així els mots **בִּינוֹת נְגִינוֹתֵי** (*binot neguinotai*, «les meves coplees enginyoses») amb què acaba el *délet* del primer vers del proverbi [1.1] tenen la seva rèplica en el **נְאֻמֵּי** (*noomni*, «la meva parla») amb què comença el *soguer* del mateix vers; ara bé, el seu caire de sinònims vincula a través seu els verbs que estan associats a ells i, per tant, el significat de l'acció d'*escoltar* del primer queda completat pel de la d'*apropar cap al cor* o *interioritzar* del segon. L'objecte d'aquest *escoltar interioritzant* es troba al mig de l'estructura formada pel vers i són els proverbis de Moixé Natan:

- 1 **משפיל, שמע היום בינות נגינותי, / נאומי תקרב נא אצל לבך.**
2 **בהם רכושך; / שקוי לעצמך. / מהם זהבך; / צדק לרגלך.**⁴⁰

---

³⁸ «Si t'instrueixes, llavors perfeccionaràs la mirada; / si t'escrutes, coneixeràs la teva condició; // si la teva condició gentil coneixes, seràs savi; / si ets savi, no erraràs el teu camí».

³⁹ A. BERLIN, *Dynamics*, pp. 64-102.

⁴⁰ Veg. traducció a la nota 32 d'aquest capítol.

Al primer vers del proverbi [1.5] apareix diverses vegades l'arrel verbal הלך. En aquest cas el que ens interessa és que la repetició va associada també a una major determinació en l'acció d'*anar*: no és un simple moviment físic d'un lloc a un altre (com es podria entendre només amb el *délet*), sinó que es tracta d'una actitud, d'un compromís vital: l'anada cap a la saviesa s'exterioritza amb un obrar específic.

- 1 אָהוּב דַעַת וְלִקְ אֶל בֵּית חֲכָמִים / וְאִם תִּלְךָ, הֲיִהָ הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה.
2 עֲזוּב וּמָאָס, בְּנִי, חֲכָמַת דְּבָרִים / וְלִשׁוֹן, אִךְ תְּהִי חָכָם בְּמַעֲשֶׂה.⁴¹

La presència als *delatot* del proverbi [10.9] de l'arrel verbal ירא («témer») troba el seu corresponent equilibri i manifesta expressió en l'arrel עבד («servir») dels *soguerim*. La relació és de causa / efecte: qui tem algú l'acaba servint; encara que, en funció de qui es temi, l'arrel עבד s'expressa de maneres diametralment oposades: qui tem Déu *serva* el *servei* diví, mentre que qui tem l'home es converteix en el *servent* de tots.

- 1 תִּירָא אֱלֹהֶיךָ וְלֹא תִירָא אָנוּשׁ / וְעַבֹּד עַבְדָּתוֹ וְחַפְּשֵׁי תַחֲיָה.
2 אִם לֹא תְהִי יִירָא וְחָרַד עַד מָאֹד / וְלִכְלֹל יִצִּיר עֶבֶד עַבְדִּים תַּהֲיָה.⁴²

---

⁴¹ «Estima el coneixement i *vés* a casa de savis, / però si hi *vas*, *vés-hi per* obrar. // Refusa i mensprea, fill meu, la saviesa de paraules / i llengua, ans sigues savi en obres».

⁴² «*Temeràs* el teu Déu i no *temeràs* home; / *serva* el teu culte i lliure viuràs. // Si no li ets *temerós* i respectuós en gran manera, / de tota criatura *servent de servents* seràs».

3.4 ENCAVALCAMENT⁴³

El paral·lelisme més formal, aquell en què cada element i la seva rèplica, estan ubicats dins dels límits estipulats per a cadascuna de les parts amb què s'estructura un poema (hemístiqui i vers), es veu alterat en alguns casos en què una unitat gramatical o de pensament s'allarga més enllà de l'espai previst i s'endinsa en l'hemístiqui, el vers o, fins i tot, el poema següents.

A *Qüestions de vida* hi ha diversos tipus d'encavalcament:

(a) entre dos hemístiquis consecutius dins del mateix vers:

[1.7]

1 אם לא תהי לומד, בְּנִי, חֲכָמָה וּבִין, / תִּהְיֶה לְרִיק נְחָשׁב וְלֹא תִבָּא בְּסוּד.
2 תִּדְעֵ לָךְ כִּי יִהְיֶה כָּל גּוֹף בְּלִי / חֲכָמָה כְּמוֹ בֵּית אֲשֶׁר אֵין לוֹ יְסוּד.⁴⁴

[6.3]

1 כָּל אִישׁ הוֹנֹו חָנָם פְּזֹר / אֲנִלְתֵּ הִיא לוֹ וּפְתִיּוֹת.
2 דָּע וּרְאֵה כִּי הִשְׁחַתַּתָּהּ / סִדָּר מְפַתַּח הַעֲנִיּוֹת.⁴⁵

---

⁴³ WILFRED G. E. WATSON, *Classical Hebrew Poetry. A Guide to its Techniques*, Sheffield, 1986, pp. 332-336.

⁴⁴ «Si no adquireixes, fill meu, saviesa i enteniment, / seràs tingut en no-res i no formaràs part del grup. // Has de saber que tota persona *sense / saviesa* serà com una casa sense fonament».

⁴⁵ «Tot home que hagi malbaratat la seva riquesa / és neci i insensat. // Sàpigues i veges que el desbaratament de *la / mesura* obre a la misèria».

[10.1]

- 1 הַשֵּׁם, אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ / מִבֵּית עַבְדִּים, סִלְסְלוּ וּתְרוּמָמוּ.
2 בּוֹ תִדְבֹק לְעַד וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד. / מִגֵּן לְכָל חוֹסִים, יִיא זֶה שְׁמוֹ.⁴⁶

(b) entre dos versos consecutius dins d'un mateix poema:

[25.15]

- 1 אֲנוֹשׁ נָבַל אֲשֶׁר חָטָא חָטָאִים / שִׁכַּחוּהוּ, וְחָטָא בְּעַל דְּבָרִים
2 זִכְרוּהוּ לְגִדְל מַעֲלָתוֹ. / וְגִדּוֹל שִׁחַטָּאִיו הֵם סְפוּרִים.⁴⁷

[30.4]

- 1 אִם אֶהְבֵּת שָׁר תִּבְקֶשׁ, / אֵת לִבְךָ אֵל תַּעֲקֹשׁ
2 מִשׁוֹט לְשׁוֹן כָּל מִשְׁרָתִיו, / פֶּן יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ.⁴⁸

(c) entre dos poemes consecutius dins d'un mateix capítol:

[30.2]

- 1 תִּשְׁמַע וְלֹא קוֹל חֲלוּשָׁה / וּתְהִי בְּלִבְךָ חֲרוּשָׁה.
2 נוֹס נָא לְעֵזִים שְׁלֹשָׁה: / מְלֶכֶךְ וַיִּין וְאַשָׁה.

---

⁴⁶ «El Senyor, el teu Déu, que *et va fer sortir / de casa d'esclaus*, exalça i enalteix. // Uneix-te a ell eternament i serveix-lo. / Escut de tots els qui s'apiaden: el Senyor és el seu nom».

⁴⁷ «L'home neci que ha comès pecats / l'han oblidat, però *ha pecat l'instruït // i l'han recordat*, per tal d'engrandir la seva dignitat. / Gran és aquell els pecats del qual són tinguts en compte».

⁴⁸ «Si amor de príncep busques / *el teu cor no corrompis // recorrent la llengua de tots els seus servents*, / no fos que se't converteixi en un parany».

[30.3]

1 **שְׁלִשְׁתֵּם נִמְשְׁלוּ לְאִשׁ: וּמֵהֶם / בְּהִרְחִיקוֹ וְתִצְטָרֵד אֲלֵיהֶם,**

2 **וְאִם תִּקְרַב אֲלֵיהֶם, יִשְׂרְפוּדָּ. / קִחָה מֵהֶם וְתִרְחַק מִמֵּהֶם.**⁴⁹

---

⁴⁹ [30.2] «Escolta, que la veu no és fluixa, / i que quedi gravat en el teu cor. // Vulgues fugir de *tres coses impetuosos*: / *del rei, del vi i de la dona*.» [30.3] «*Les tres s'assemblen al foc: Quan d'elles / t'allunyes, en tens necessitat, // i si t'hi apropes, et cremen. / Pren d'elles el que necessitis i després allunya-te'n*».

4. ALTRES FIGURES ESTILÍSTIQUES

La finalitat primera que Moixé Natan perseguia amb els seus proverbis era, sense cap mena de dubte, de natura ètica: exposar a qui el volgués llegir el camí de la saviesa tal com ell l'entenia. La tria de la via poètica per a fer-ho va ser, abans que res, un mitjà: Moixé Natan va revestir la seva proposta ètica d'una estètica poètica en la qual els metres, les rimes i, tal com veurem a continuació, les figures estilístiques, estaven subordinats a la missió principal de l'obra d'augmentar el nombre dels savis entre els fills d'Israel.

La cura amb què els ressorts poètics van ser emprats i servats a *Qüestions de vida* es justifica per la condició persuasiva que, als ulls de Moixé Natan, la bellesa dels seus proverbis podia contenir. La «mel de la boca» [1.3], la «dolçor dels llavis» [20.2], les «maneres suaus» [18.2] [48.3] amb què l'escriptor i moralista vol guanyar-se el lector per convertir-lo en deixeble seu, esdevenen poesia a les seves mans. A continuació fem una breu presentació d'alguns dels trops i de les figures de paraula i pensament que va emprar.

4.1 TROPS⁵⁰

4.1.1 METONÍMIA

Entre els diversos exemples en què es designa una realitat amb el nom d'una altra amb la qual té una relació de recíproca dependència destacaria l'exhortació que, a [8.7], Moixé Natan adreça al seu lector a caminar amb *Qüestions de vida*, és a dir, a comportar-se segons els proverbis i consells continguts al llibre que duu aquest títol (relació de continent / contingut). O quan, a [19.3], el convida a anar i preguntar a Israel, és a dir, als qui formen el poble d'Israel (relació d'ocupant / lloc ocupat).

4.1.2 SINÈCDOQUE

Entre els exemples en què es recorre a una part per a indicar la totalitat ens trobem amb l'ús de diverses parts del cos humà per a designar la persona sencera, com ara el peu [12.3], l'ull [18.1] o la mà [21.2] [26.2]. O quan s'utilitza algun dels òrgans emprats per a una activitat fisiològica per a referir-se a aquesta, com ara la llengua per la parla [8.1] [8.7] [58.6], l'orella per l'escolta [43.2] o el cor pel pensament [58.6]. O amb unitats temporals breus, com els dies, per a indicar la durada sencera de la vida [3.2] [9.5]. Entre els casos en què l'espècie designa el gènere trobem l'or per la riquesa [1.1], la mà pel poder [20.3] [38.1], la matèria de què està fet quelcom per la seva essència [10.2], el

---

⁵⁰ Sobre la definició i classificació de trops, veg. BICE MORTARA GARAVELLI, *Manuale di retorica*, Milà, 1995, pp. 144-186.

càlam per l'escrit [48.3], l'abraçada per l'acte sexual [32.4]. Encara que el major nombre de sinècdokes es dóna en aquells casos en què s'empra el singular pel plural, com ara el neci pels necis [9.4], l'intel·ligent pels intel·ligents [11.1], el valent, l'innocent, el covard i el pecador pels valents, innocents, covards i pecadors [13.4], el llavi i la dent pels llavis i dents [52.4], etc.

4.1.3 METÀFORA

Són nombrosíssimes les ocasions en què Moixé Natan substitueix una paraula per una altra: errar el camí per equivocar-se [1.1]; petits del poble per pobres, humils [1.2] [18.3]; la mel de rusc per les paraules amables de la boca [1.3]; estaca per consell [2.4]; llum per vida [11.1]; garba i messes per éssers humans [15.4]; arrel per principi, origen [15.5]; cua i cap per darrer i principal [17.3]; fruit de la llengua per paraules [20.2]; plantació per fills [39.2]; basques de rosegó per contratemps [39.7]; buidar el pap per enfadar-se [47.2] [47.8]; sang del raïm per vi [47.10], etc.

4.1.4 SINESTÈSIA

Amb pocs exemples, entre els quals destaca la dolçor de llavis o els llavis dolços de [20.2].

4.1.5 IRONIA

Bona part de la ironia de Moixé Natan neix de l'observació atenta i prolongada de la realitat, especialment dels seus actors (els homes i

dones) i dels actes d'aquests i les seves conseqüències. En relació a les motivacions amagades i de vegades inconfessables dels éssers humans tenim les dels mals consellers [2.5], la del fals pietós [4.4], la del ric que ignora l'insult [8.7], la de qui visita malalts a contracor [12.1]. Quant a la contradicció entre l'efecte desitjat i l'efecte real d'una acció, llegim que a qui roba li tallen la mà [10.8], qui menja en excès és «menjat» pel propi menjar [33.3], qui cerca luxes troba pobresa [37.1] [38.4] [39.11].

De vegades la ironia neix de la comparació entre elements diversos de la realitat que, a primera vista, no tenen cap nexa entre si, com ara la niciesa d'un vell i la pell d'un negre o d'un lleopard [18.7] o ser peresós i tallar-se els cabells [53.2]. O d'elements que, tot i ser oposats, Moixé Natan vincula, com ara obsequiar algú no amb galanteries sinó amb l'exposició prolixa dels seus defectes [19.5] o l'afirmació paradoxal segons la qual no hi ha pobre com el ric [36.1] [37.2].

Hi ha també un altre tipus d'ironia, que podem anomenar terminològica, ja que gira al voltant de l'ús i la interpretació que es fa de certs termes, com ara els topònims bíblics de [31.2], el títol de *rav* de [56.1]-[56-3] o la versió antagònica del manaments bíblics de [47.3]-[47.12].

4.1.6 PERÍFRASI

Entre les diverses perífrasis que utilitza Moixé Natan n'hi ha que designen la divinitat, com ara: el Qui es previ a tot [3.1]; el Nom [3.4] [10.1], etc. La font d'inspiració de la majoria de les perífrasis que hi ha a *Qüestions de vida* és bíblica, tal és el cas de la casa dels esclaus per

Egipte [10.1]; amuntegar brases sobre el cap per envermellir de vergonya [11.4]; desviar el camí per errar, pecar: [18.3] entre molts exemples; fills d'Adam per éssers humans [18.5]; el dia de la còlera pel Judici Final [22.1] || [22.3]; els qui encaixen la mà pels qui es posen d'acord en termes econòmics [45.1], etc.

D'altres, en canvi, són d'origen rabínic, medieval o propi, com saviesa de paraules per saviesa buida [1.5]; el rostre contra el mur per resar [4.3]; netejar el cor amb sabó per calmar-lo amb paciència [15.3]; cavalcar sobre la constel·lació del Drac per ser orgullós [55.1].

4.1.7 ANTONOMÀSIA

Entre els epítets (o noms propis emprats com a epítets) utilitzats al lloc d'un nom propi n'hi ha de referits a la divinitat com: el Totpoderós [5.3]; el Saddai [49.4]; la Roca [10.4] || [34.1] || [38.2] || [47.4]; el Creador [15.1] || [15.5]; i de referits a determinats col·lectius humans com: els escollits [1.9] || [34.6: amb un terme similar], els grans [18.3], etc.

4.1.8 ÈMFASI

Al darrere de l'ús que Moixé Natan fa de certes paraules intuïm el desig de proposar un increment de sentit en relació al significat habitual que aquelles solen tenir. Es constata, per exemple, en el «silenci», situat també emfàticament a l'inici de tot, que obre [8.1]: «Silenci, què convenient per a qui no coneix!» És obvi que no es refereix a l'absència de soroll sinó al fet de callar. En tenim una altra mostra en el substantiu «els teus actes», que podem llegir al darrer vers dels quatre que té [20.3], ja que assumeix, sense necessitat d'especificar-ho amb cap altra

determinació, el que ha estat exposat en els versos previs: que la bondat o la dolenteria de cadascú es demostra en les seves accions, de manera que, arribat aquí, quan el lector llegeix només «els teus actes» ja sap que per a Moixé Natan aquests no són mai neutres.

4.1.9 HIPÈRBOLE

Un nombre considerable d'expressions hiperbòliques són de natura numèrica, com ara els cent dies dolents per un de bo de [9.5], l'oposició entre un pecat i cent mostres d'afectes de [19.4], el salt sobtat d'un a mil pecats de [10.3] o el nombre d'amics que passa de cent a mil a [19.2] o es comptabilitza en milers de miríades a [20.5].

D'altra banda, entre les hipèrboles que Moixé Natan utilitza en els seus proverbis es pot distingir les que són un calc dels seus originals bíblics, com ara: la terra i els rius tremolen de [28.3] o la terra està de dol de [28.4]; i les que, tot i les ressonàncies bíbliques, obtenen del context en què han estat inserides una llum nova i original, tal és el cas, per exemple, de la desconfiança que s'ha de tenir envers el ric que demana en préstec, ni que la seva tapisseria sigui d'or d'Ofir [23.1]; del menjar pols, si es té gana, abans de demanar res a ningú [42.1] o de l'enviar l'enveja al mar de Galilea [46.1].

4.2 FIGURES DE PARAULA PER AFEGIMENT⁵¹

4.2.1 GRADATIO

[1.1]

1 אם תשפיל
אז תטיב לראות /
אם תקנה בך
תפיר ערכך
אם חיו ערכך תפיר 2
תחכם /
אם תחכם
לא תתעה דרךך.⁵²

4.2.2 EPANADIPLOSI

[2.3]

1 גלה אנן וקח עצה נכונה : / לאיש שונה וחסא פתי סלח נא;
2 עצור מלין ללא מקשיב דברך; / דחה כבד במיעוט האזנה.

[10.1]

1 השם, אלהיך, אשר הוציאך / מבית עבדים, סלסלו ותרוממו
2 בו תדבק לעד ואותו תעבוד. / מגן לכל חוסים, ייא זה שמו.

⁵¹ Veg. B. MORTARA, *Manuale di retorica*, pp. 191-224.

⁵² «Si t'instrueixes,
llavors perfeccionaràs la mirada; /
si t'escrutes,
coneixeràs la teva condició; //
si la teva condició gentil coneixes,
seràs savi; /
si ets savi,
no erraràs el teu camí».

4.2.3 ANÀFORA

[10.4]

1 **בְּשִׁשָּׁה** כָּל עֵפֶר אֶרֶץ וּמִדָּד / רְקִיעֵי הַיָּם, מְצוּדָתִי וְסִלְעֵי.

2 **וְשִׁשָּׁה** תַּעֲבוֹד וְעֲשֵׂה מְלָאכָה / וְתַנּוּחַ וְתַשְׁבּוֹת בְּשָׁבִיעֵי.

[58.3]

1 מָאֵד אֶתְמַה בְּאָדָם, כִּי יִשׁוּבַח / **בְּשִׁשִּׁי** בּוֹ, וְאֵיךְ יִגִּיל וְיִשְׂמַח;

2 וְאֵיךְ יִאֲנַף אֲנֹשׁ, אִם גִּדְפוּהוּ / **בְּשִׁשִּׁי** בּוֹ, וְיִזְרֶה חֵץ וְרוֹמַח.

[13.3]

1 **קָרָא** חָכָם לְאִישׁ מִכָּל אַנְשֵׁים / יְהִי לְמַד וְלֹא יִבְטַח בְּכֹחוֹ;

2 **קָרָא** עֲשִׂיר לְשִׁמְחַ בְּחֶלְקוֹ; / **קָרָא** גִּבּוֹר לְאִישׁ מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ.

[58.4]

1 **שָׁלוֹם** בֵּיתָךְ בְּהֶרְחֵק שָׁוָא וְעֲצָלָה; / **שָׁלוֹם** גּוֹפֶךְ בְּהֶרְחֵק רֹב אֲכִילָה;

2 **שָׁלוֹם** בְּפִשְׁךְ בְּשִׁית לְבָךְ לְחִילָה; / **שָׁלוֹם** אִישִׁים בְּתַת לָהֶם תְּהִלָּה.

4.2.4 EPÍFORA

Un bon exemple el tenim en el primer poema del recull.⁵³ En aquest cas es tracta d'una rima d'homònims en expressions lexicalitzades per la tradició.

---

⁵³ Veg. l'aparat crític d'aquest proverbi al capítol següent.

[0]

- 1 אָכְלוּ, רַעִים, עֵץ הַחַיִּים, / מִי הָאִישׁ הַחֲפִיץ חַיִּים?
- 2 וְקָחוּ סֵפֶר אֶרֶץ חַיִּים / וְקָרְאוּתִיהוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים.

4.2.5 PARANOMÀSIA

[1.2]

- 1 מִשָּׁה נָתַן לֵב מַדְעִי / לְבַחֵזֵר מֵהוֹן דְּבָרֵי חֻקְמָה.
- 2 מֵאֲזָרוֹתָיו יִנְחִיל בְּנָיו, / וְלִמְבִּין, דַּעַת וּמִזְמָה.⁵⁴

[1.6]

- 1 בְּלֹא דַעַת אָנוּשׁ יִשְׁכּוֹן תַּרְרִים / וְעַם חֻקְמָה יִמְלֵא הוֹן תַּדְרִים.
- 2 וְאִישׁ יִחְשׁוּב וְיִשְׁקוּל הַדְּבָרִים, / הֲלֹא יִשְׁפִּיל וְיִבִּין הַסִּתְרִים?

4.2.6 FIGURA ETIMOLÒGICA

[9.2]

- 1 אֶהְיֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְשֵׁם וּלְאֲזָרוֹת / וְהָאֹהֶב אֶהְיֶה וְהַטּוֹב הַמִּיטִיב.
- 2 וְתִפְאֶרֶת אָדָם עֶבּוֹר עַל כָּל פְּשַׁע, / וְאִם תִּקְוֶם, תִּדְאָג; וְאִם תִּמְחֹל, תִּיטִיב.⁵⁵

---

⁵⁴ «*Moixé n'ha tant [= Natan] posat d'esment en la ciència / que preferí a fortuna paraules de saviesa. // Dels seus tresors deixarà en herència als seus fills, / i a l'intel·ligent, coneixement i prudència*»; veg. el comentari d'aquest proverbi al capítol següent.

⁵⁵ «*Estima les criatures per Déu i pels tresors, / doncs qui estima és estimat i la prosperitat [literalment: el bé]és per a qui obra el bé. // Noblesa d'home és passar per alt la culpa; / si t'arbores, et trobaràs malament, però si perdones, obraràs bé*».

[20.5]

- 1 רְדוּף שְׁלוֹם וְקַח מִדּוֹת הַמּוֹדוֹת / וְתִקְנֶה אוֹהֲבִים אֵלַי רַבּוֹת.
2 וְלֹא קִנְיָה אֲנוֹשׁ קִנְיָה גּוֹיֹת, / קָרָא קִנְיָן לְקוֹנֶה הַלְּבָבוֹת.⁵⁶

[51.1]

- 1 בְּמַחְלָקַת אֲנוֹשׁ יִמָּצֵא שְׁלִישָׁה: / אֲבִדַת הוֹן, אֲבִדַת גּוּף וְרֵצַח.
2 וְאַמְרוּ לִי: לָמָּה תִּבְרַח לְמָדוּן? / עֲנִיתִים: כִּי מִנִּצַּח, מִנִּצַּח.⁵⁷

4.2.7 SINONÍMIA

Parcial (reduïda a un sol vers o un sol hemistiqui) i total (al llarg de tot el poema)

[10.8]

- 1 מֵאֵס עֵשֶׂק גּוֹל וְלִגְנוֹב לֹא תִתְאָו / וְאַשְׁרֵי הַגִּבֹּר מִיִּשְׂרָאֵל מֵעַגְלוֹ.
2 וְרִאִיתִי אָדָם אֲשֶׁר כָּרַתוּ יָדוֹ: / וְלָקַח שְׂאִין לוֹ וְלָקַחוּ שְׂיִישׁ לוֹ.⁵⁸

---

⁵⁶ «Cerca la pau, adopta models de gentilesa / i *adquiriràs* amics a milers de mirfades. // No ha *adquirit* ningú qui *ha adquirit* cossos, / ans proclama que l'*adquisició* és per a qui *adquireix* els cors».

⁵⁷ «En la desavinença un home trobarà tres coses: / pèrdua de riquesa, pèrdua del cos i aflicció. // Em van preguntar: «Per què fuges de la querella?» / i els vaig respondre: «Perquè *qui guanya, és vençut* [literalment: *és guanyat*]».

⁵⁸ «*Refusa la rapinya del furt i robar no desitgis.* / Benaurat l'home que redreça la seva conducta. // He vist un home a qui van tallar la seva mà; / va prendre el que no tenia i li van prendre el que tenia».

[51.2]

- 1 פוֹתִים חָשְׁבוּ כִּי הֵם יִדְעוּ / כָּל עוֹמֵק, סוּדוֹת וּסְפִקוֹת.
- 2 אֱלוֹ יִחְרִישׁ כָּל מִי שְׁלֹא / יִדַע, בְּטָלוּ הַמַּחְלֹקוֹת.⁵⁹

[26.1]

- 1 עֲנֵה רַפּוֹת, בְּלִי חֲרוֹן / וְאֵל נָא תַעֲשֵׂן עֲשׂוֹן.
- 2 וְדַע וְחַקֹּר אֲשֶׁר מָנַת / וְהַחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן.⁶⁰

[10.2]

- 1 לֹא תַעֲשֶׂה פֶסֶל וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה / אֵל אֱלֹמִים מֵתִים אֲשֶׁר בַּל יִחְיוּ.
- 2 כֶּסֶף עֲצֵבִיהֶם, זָהָב אוֹפִיר וְעֵץ; / הַבּוֹטְחִים בָּהֶם כְּמוֹ הֵם יִהְיוּ.⁶¹

4.2.8 DIÀFORA

En aquest proverbi, en què l'autor reflexiona al voltant del títol de «mestre» (רב), cada repetició del terme *rav* duu implícita una acumulació emfàtica de significat:

[56.3]

- 1 לֹא אִישׁ אֶכְלֵ אֶת הַבְּהֵמָה שְׁגָר / לְדָרוֹשׁ חֲמָס רַבִּים וְלִקְרֹא תִגָּר.

---

⁵⁹ «Els necis suposen que ells coneixen / *tot el que és impenetrable, els secrets i els dilemes*. // Ara bé si callés tot el qui no / coneix, cessarien les desavinences».

⁶⁰ «Respon amb *delicadesa, sense ira* / *i no t'enfurismis*. // Considera i investiga a fons que mort / i vida estan en poder de la llengua».

⁶¹ «No esculpiràs cap *imatge* ni et postraràs / cap a *muts morts*, que no existeixen. // Argent són els seus *ídols*, or d'Ofir i fusta; / els qui confien en ells, com ells seran. ».

2 הן רב קראוה וכן הוא האמת / רב מעשקות את ורב הפקר.⁶²

4.2.9 ENUMERACIÓ

[5.4]

1 פְּרָמִים וְזָתִים, בְּגָדִים וְכֵלִים, / הֲלֹא הֵם נְכוּנִים לְכֹל הַבְּרוּאִים?

2 גָּשׁוּ נָא, דַּעוּ כִּי מְלוֹאָה וְאֶרֶץ / שָׁלַל הַזְּרִיזִים וְדָאֲגַת פְּתָאִים.⁶³

[23.3]

1 חֶסֶד עֲשׂוֹת בְּרָא לְדָל, שׁוֹכְנֵי סִינָה, / עֲשִׂיר, לְכֹל־כֹּל רִישׁ וְנִגְשׁ נַעֲוָה.

2 אֵף אִם יֵאֱמָר לֵב וַיִּקְפוּץ יָד לְדָל, / יָדֵל וְהוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה.⁶⁴

[10.10]

1 לֹא־יֵשׁ לֹא תַחֲמוֹד אִשְׁתּוֹ וְעַבְדּוֹ / וְשִׂדְהוֹ וְשׁוּרוֹ וְתַמּוּרוֹ;

2 וְלֹא פֶסֶפוּ וְהוֹן בֵּיתוֹ וְסוּתוֹ / וְלֹא פָלְיוּ וְשִׁמְלָתוֹ לְעוּרוֹ.⁶⁵

---

⁶² «Que no s'aprofiti del ramat cap dels qui fou establert / per indagar l'opressió del poble i convocar a litigi. // Vet aquí que «rav» t'han nomenat i tanmateix la veritat és / que tu acumules *gran quantitat* d'injustícies i de cadàvers».

⁶³ «*Vinyes i oliveres, vestits i atuells*, / que no se'ls mereixen totes les criatures? // Vulgueu apropar-vos, entengueu que la terra i tot el que conté / és botí dels aplicats i tribulació dels inexperts».

⁶⁴ «Pel *pobre*, que viu *enmig d'esbarzers*, va crear que fes misericòrdia / el ric, per mantenir *el necessitat, l'oprimit i l'angoixat*. // Però si s'entencarà a tancar la mà al *pobre*, / s'empobrirà, clamarà i no serà exaudit».

⁶⁵ «D'un home no desitjaràs *la seva dona*, ni *el seu esclau*, / ni *el seu camp*, ni *el seu bou*, ni *el seu ase*; // ni *la seva fortuna*, ni *els béns de casa seva*, ni *la seva vestimenta*, / ni *els seus estris*, ni *la roba* amb què es cobreix la seva pell».

4.3 FIGURES DE PARAULA PER SUPRESSIÓ, PERMUTACIÓ I CORRESPONDÈNCIA⁶⁶

S'hi compten l'el·lipsi, l'hipèrbaton, l'epífrasi i el paral·lelisme, que ja hem presentat prèviament, a l'apartat primer d'aquest capítol.

4.4 FIGURES DE PENSAMENT⁶⁷

4.4.1 ANTÍTESI

Vida / mort; grandesa / deshonra; vendre / comprar; terra / mar; efímer / perdurable; home / dona, etc.

[23.2]

1 אם לא בְּחַיִּים הוֹנֵךְ תַּתֵּן / לְמִשְׁבְּחֵיךְ הַדְּבָקִים בְּךָ,
2 לְמַחְרָפֶיךָ אַחֲרֵי מוֹתְךָ / יִהְיֶה וּבְרִכּוּשֶׁךָ יֵצֵו אוֹיְבֶיךָ.⁶⁸

[25.2]

1 קִנְיָה מְדוּת וְתַעֲלָה בְּמִסְלָה / וְתַאֲהָבָם וַיְהִיו לָךְ סִגְלָה.
2 מֵאֵד קִנְיָה עֲלֶיךָ לְגְדוּלָה / וְתִירִידָה אֵלַי חֲבוּי נִקְלָה.⁶⁹

---

⁶⁶ Veg. B. MORTARA, *Manuale di retorica*, pp. 224-235.

⁶⁷ Veg. B. MORTARA, *Manuale di retorica*, pp. 235-271.

⁶⁸ «Si en *vida* la teva fortuna no dones / als *qui et celebren*, que estan units a tu, // per als *qui et menyspreen*, després de la teva *mort*, / serà, i en la teva hisenda manarà el teu enemic».

⁶⁹ «Adquireix normes i faràs via cap amunt; / estima-les i seran per a tu un bé preuat. // L'*ascensió* a la *grandesa* és molt *difícil* / però el *descens* cap a la *deshonra* és *fàcil*».

[25.6]

- 1 כֶּתֶר שֵׁם טוֹב תִּקְנֶה וּמְכוֹר / מִחֲמַדֵי אֶרֶץ וּסְחָר יָם.
- 2 מִי מִצְלִיחַ בְּסוֹחְרֹתוֹ? / מוֹכֵר הַפֶּלֶה בְּקֵיִם.⁷⁰

[25.9]

- 1 שְׁתֵּימֵם הֵם לְאִישׁ לְגָנוֹת / וְלְאִשָּׁה לְתַפְאֲרֹת:
- 2 וְהֵם פִּילוֹת וּמְרֻךְ לֵב. / כְּתוֹב זֹאת עַל מְרוֹם קֶרֶת.⁷¹

4.4.2 QUIASME

[29.2]

- 1 תִּחְצוֹב אֱלֵי סוֹדְךָ תוֹף לְבָךְ קָבֵר, / פִּי כָּל מַגְלָה סוֹד לֹא יִדְעוּ מֶה הוּא.
- 2 סוֹדְךָ אֲסִירְךָ כָּל עֵת תִּכְסֶהוּ / וּבָעֵת תִּגְלֶהוּ תִּהְיֶה אֲסִירָהוּ.⁷²

[39.3]

- 1 הֵכֵן מְלֶאכֶתְךָ פֶּאֶשֶׁר יִגְזוֹר / הֵעֵת וְתַנּוּחַ וְגַם תִּחְיֶה.
- 2 אִם לֹא יִהְיֶה דְבַר אֲשֶׁר תִּחְפוֹץ, / אֲתָה תִּחְפוֹץ דְּבַר אֲשֶׁר יִהְיֶה.⁷³

---

⁷⁰ «*Adquireix una corona de bon nom venent / les riqueses de la terra i el guany del comerç del mar. // Qui prospera en el seu comerç? / Qui ven el que és efímer pel que perdura*».

⁷¹ «*Dues coses són una vergonya per a l'home / i per a la dona, un ornament: // l'avarícia i la covardia. / Escriu això a la part més alta de la ciutat*».

⁷² «*Cava enmig del teu cor una tomba per al teu secret, / perquè tot el qui revela un secret no sap què serà d'ell. // El teu secret és el teu presoner tot el temps que l'amagaràs, / però quan el revelaràs, tu seràs el seu presoner*».

⁷³ «*Ajusta la teva feina a un determinat / temps i reposa i també viu. // Si no has obtingut el que desitjaves, / desitja el que hagis obtingut*».

4.4.3 SÍMIL

Donada la natura didàctica del proverbi aquesta figura de pensament és una de les que Moixé Natan utilitza amb més assiduïtat a fi d'exposar de la manera més entenedora, propera i amable possible els seus ensenyaments. Els termes de comparació provenen d'àmbits diversos, tant de la natura (minerals, animals, plantes, fenòmens atmosfèrics, astres, etc.) com de les diverses activitats humanes (oficis, costums alimentaris, utensilis, religió, etc.). Ben sovint la relació entre l'objecte comparat i el terme de comparació és tan clara que qualsevol intent d'explicació hi és sobrer, com ara: [1.7] el neci comparat a una casa sense fonament; [1.12] els savis, a les estrelles del cel; [16.4] els proverbis, a un jardí regat; [17.5] la intel·ligència, al sol; [29.2] el secret guardat, a un presoner; [50.2] el perill intrínsec a les temptacions, a les herbes amargues del pa àzim. Això no treu que en alguns símils, els més agosarats, s'hagi proveït de termes que aclareixen el significat que tenen en aquest context precís, tal com passa, a tall d'exemple, amb el fet de visitar comparat a la pluja [12.3]; el rei, el vi i la dona comparats al foc [30.3]; l'hipòcrita, a un arc mal tensat [56.1] o a una barba tenyida [56.4]; els renegats, al tàbec [56.3], etc.

4.4.4 MERISME

A [3.1] Moixé Natan es refereix a l'ésser humà a partir dels termes, oposats i complementaris a la vegada, de «cos» i «esperit»:

1 קְדָמוֹן לְכֹל קְדָמוֹן לְבָבִי תֵאֱמָר, / כָּל הַיְצוּר בְּלֵתוֹ כְּטִיט וְרָפֶשׁ.

2 וְשֵׁנֵי דְבָרִים אֲתָרִיו תִּקַּח לָךְ / לְפָאֵר: כְּתִקּוֹן גּוֹף וְתִקּוֹן נַפְשׁ.⁷⁴

4.4.5 PROSOPOPEIA

Bona part dels elements que apareixen personificats a *Qüestions de vida* pertanyen o estan relacionats al món moral i sapiencial, com ara, les virtuts, els defectes, els vicis, els actes personals, l'experiència, etc. Així, doncs, llegim que la humilitat revesteix d'alegria a qui la posseeix [7.1]; la paciència i la moderació s'identifiquen amb qui pateix una desgràcia [9.1]; la niciesa no s'aparta de qui s'ha habituat a ella [18.6]; els actes allunyen o apropen els altres [20.3]; el temps amonesta [39.1] i els dies ensenyen saviesa [39.4]; l'enveja provoca baralles i mata [46.2]; les portalades s'obren als intel·ligents o es tanquen als ignorants [54.1].

4.4.6 PREGUNTA RETÒRICA

Al nostre recull de proverbis l'ús d'aquesta figura de pensament hi és també molt present, veieu sinó una mostra d'alguns dels proverbis en què Moixé Natan pretén obtenir l'assentiment del seu interlocutor a allò que ell li exposa bo i formulant-li-ho a través d'una pregunta retòrica: [0] || [1.6] || [11.5] || [12.1] || [13.2] || [17.2] || [19.4] || [20.3] || [22.1] || [22.3] || [30.1] || [39.5], etc.

---

⁷⁴ «En qui és previ a tot el meu cor creurà, / tota criatura sense ell serà com argila i fang. // I per seguir-lo dues coses et lligaràs / com a turbant: la correcció del *cos* i la correcció de l'*esperit*».

4.4.7 EXCLAMACIÓ

Menys nombroses, però també presents:

[40.1]

- 1 בְּמִשְׁפָּחוֹת בְּנֵי אָדָם חֲלוּקִים / וַיֵּשׁ מֵהֶם לְהוֹצִיא צִיץ וְלָרְקוֹב.
2 וַיֵּאֵין פְּלֵא! הֲלֹא קָרוֹב לְקִרְחָ / אֲנֹשׁ עָנָו וְאָח עֵשׂוֹ לְיַעֲקֹב?⁷⁵

4.4.8 ONOMATOPEIA

Al *soguer* del primer vers del proverbi [53.2] s'hi pot percebre el soroll de les falçs a la sega:

[53.2]

- 1 לֹא יִחְרוֹשׁ עֵצֶל בְּעֵת חֲרֹף, / יִקְצוֹר בְּעֵת קָצִיר קוֹוֹצוֹתָיו.
2 וְאִשָּׁר בְּבִכֵי בִסְתּוֹ יִזְרַע, / יָבֵא בְּשִׁיר נוֹשֵׂא אֲלֻמוֹתָיו.⁷⁶

---

⁷⁵ «A les famílies dels homes hi ha membres diversos, / i així com n'hi ha que floreixen també n'hi ha que es podreixen. // *No te'n meravellis!* Que no tenia Córah un parent / que era un home pobre i Jacob, el seu germà Esaú?»

⁷⁶ «No treballarà la terra el peresós durant l'hivern / i *al temps de la collita* segarà els seus rinxols. // Qui a la tardor sembrarà plorant, / tornarà cantant duent les seves garbes».